

# Бүгіншіл елдің бүгінгі сауалдары

(латын әліпбиіне қатысты қоғам көзқарастарына менің көзқарасым)

Ел – бүгіншіл,  
Менікі – ертең үшін.

А. Байтұрсынов

Елдіктің туы тігіліп, тәуелсіздік таңы атқан сәттен бері еліміз бірнеше кедергіге жолығып, бірқатар ауырлықты бастан кешіріп, өз даму жолында аянбай күресіп келеді. Осы күрес жолында сан мыңдаған өзгерістер, сан қилы жаңалықтар жасағаны да жасырын емес. Бейбітшілікті сақтау жолында кемеңгер Елбасымыздың жасаған әрбір қадамы осы күнге дейін нәтижесіз болған емес. Осы секілді мақсатты нәтижені көздеген Елбасымыздың жаңашыл қадамдарының бірі – жақында ғана қолға алынып, қоғамдық қызу талқыға түскен «латын әліпбиіне көшу» мәселесі.

Елбасымыздың аталған қадамын жариялаған мезетте қоғамдық пікір екіге жарылды. Әдеттегідей жақтаушылар және даттаушылар тарапы табыла кетті. Бұл мәселе тек Қазақстан төңірегінде ғана емес, бүкіл әлем назарын өзіне қаратты.

Президентіміз Н.Ә.Назарбаев қоғамдық талқыға түскен мәселеге өз нүктесін қойып, 2025 жылға дейін толықтай латын қарпіне көшу туралы жарлыққа қол қойды. Десе де, нақты шешім қабылданған күннің өзінде жастар тарапынан, қарапайым халық тарапынан әлі де болса бұл қадамға деген сенімсіздік, қорқыныш бар екендігі ашы да болса шындық. Себебі, олардың көкейкесті сауалдарына нақтылы жауаптар берілмей келеді, берілген күнде де оны жеткізу жұмыстары әлі ақсап тұр. Осы тұста қарапайым халыққа, жастарға арнайы түсіндіру жұмыстарын нақтылап қолға алу қажеттігін айта кеткен жөн. Ал, «тілімізді жоғалтып алмаймыз ба?», «әлі дайын емеспіз», «сонда әліппеге аянбай еңбек сіңірген ғалымдарымыздың еңбектері

зая кеткені ме?» деген секілді жауап беруді қажет ететін сауалдар кімді де болса ойландырады анық. Ендеше, біз де осы сауалдарға жауап іздеп, ой қозғап көргеніміз әбден дұрыс болмақ.

Әуелі «тіл мәртебесіне» қатысты пікірлерге құлақ салып, көз жүгіртсек, бұл сауалдың аса орынсыз екендігіне көзіміз жетеді. Себебі, біз латын тіліне емес, латын қарпіне көшудеміз. Яғни, тіл емес, таңба ауысады. Бұл дегеніміз, тілімізге кеңестік биліктің кигізген ескі шекпенін шештіріп, замана талабына сай жаңа шапан кигізгенімізбен теңбе-тең. Латын қарпінің тіл мәртебесіне тигізер зияны жоқ екенін баса айтқым келеді. Тәуелсіздік алған мезеттен осы қаріпке көшіп үлгерген бауырлас түркітілдес елдерді алып қарасақ, олардың тілі әлі сақтаулы, латын әліпбиі оларды тілінен айырған жоқ. Асылында, тілдің сақталуы негізінде оның таңбасына емес, сол тілде сөйлеуші халықтың ұлттық санасына байланысты. Ұлттық санасы бұзылмаған елдің тіпті қай таңбада берілсе де жоғалмасы анық. Оған өз тіліміз – қазақ тілі бірден-бір дәлел бола алады. Сонымен қатар, тағы да айта кетер жайт, латын қарпіне көшу мәселесін көтеріп, ең алғаш ұсынған, алғашқы қолдаушылары болған ол – тіл жанапырлары – филологтар. Енді осы тұста таңбаны ауыстыруды ұсынған тіл мамандарының қазақ тілінің мәртебесін, келешегін ойламай қалуы тіптен ақыла сыйымсыз. Осыдан – ақ тілін ойлап, қамғыып жүрген азаматтардың бұл сауалы өз жауабын тапқаны анық.

Келесі толғандырған мәселе – еліміздің бұл жаңа қадамға әлі дайын еместігі. Осы тұста қарапайым ғана қазақ мақалын еске түсірмеске болмас: «еріншектің ертеңі бітпес». «Әлі дайын емеспіз» деумен кейінге қалдыра берер

болсақ, өркениетті елдер көшінен арта қаларымыз белгілі. Себебі, уақыт бізді күтпейді. Керісінше, мұндай маңызды шешімді еш қорықпастан, болашаққа деген үлкен сенім, үмітпен қабылдағанымыз абзал. Бәрімізге белгілі, кез келген жаңа іс басталуында қиындығын көрсетеді. Бірақ біге керегі оның нәтижесі. Әуелгіде қарапайым халық, әсіресе сауаты аз тұрғындар әліпбиді меңгере алмауы қалыпты. Бірақ бұл жағдай халықтың қайта сауаттануына жол ашатын мүмкіндік деп қарауымыз керек. Халық өздігінен білім алуға талпына бастайды.

Осы секілді тағы бір мәселе – баспа ісі. Едәуір қаржылық шығынды әкелуі мүмкін. Десе де оның да дұрыс жағын танып білуге болады. Кириллицамен басылған том-том кітаптар, оқулықтар, газет-журналдар қайта қаралып, тексеріліп, сұрыпталып, жаңаша сипатта шығатын болады. Бұл дегеніміз, еш қажеттілікке жарамай, оқылмай, сөрелерде шаң басып жататын кітаптар, газет-журналдар өз кезегінде құнды баспалармен ауысады деген сөз. Мұның өзі оқырман қауымды қызықтырмай қоймасы анық. Айта берсең, тізіле берер кедергілер тек басында ғана қиындық әкеледі. Уақыт өте бәрі өз орнына түскенде бұл қадамымыздың жемісін көтеріміз анық. Ендігі бізден талап етілер нәрсе – жақсылыққа үмітпен қарау, латын қарпінің біздің даму жолымызды жеңілдетеріне, жаңа заманғы Қазақстанның құрылуына жол ашарына күмәнсіз сену.

Латын қарпіне көшу туралы ең алғаш құлағдар болған сәтте көкейімде «сонд әліппеге аянбай еңбек еткен ғалымдарымыздың еңбектері зая кеткені ме?» деген сұрақ туындады. Шынында да, А.Байтұрсынов зерттеген әліппе, ондағы емлер маңызын жоймақ па? Латын әліпф жайлы мәліметтермен таныса келе б

сауалыма жауап таптым десем де болады. Жалпы біздің әліппеміз кириллицаға негізделгендіктен біздегі әріптерге қатысты ережелер көбінесе орыс ғалымдарының зерттеу еңбектері негізінде жазылған. Латын қарпіне көшу арқылы біз қазақтың «төл» емлесін әзірлейтін боламыз. Және кириллицаны зерттеген ғалымдарымыз да өз кезегінде ұмытылмайды. Себебі, олар – біздің тарихымыз. Ал тарихсыз келешек құрылмайды. Сондықтан, әліпбиге алтындай уақыттарын сарп еткен ғалымдармыздың еңбектері зая кетеді дегуге негіз жоқ екен. Жаңа қаріпке көшу барысында жаңа ережелер, жаңа зерттеулер жасалады. Бұл жаңа зерттеушілер халық болмақ. Сондықтан нәтижеге жетер ұлт ретінде табанды қадамнан тайсалмайық!

Бибимария ӨМІРБЕК,  
АрқМПИ,  
«ҚБ-31» тобының студенті